

Het KZ-Buitenkamp in Kaltenkirchen

1. Het begin van het Nationaalsocialisme in de omgeving

In de omgeving van Kaltenkirchen kreeg de NSDAP reeds voor de machtovername in 1932 bij de Reichstagsverkiezing 78,7% van de stemmen.

Hier in het zuidelijk deel van Schleswig-Holstein ontstonden al vroeg „bruine“ centra. De „Nazis“ drukten al voor 1933 een stempel op het openbare leven met hun „Ungeist“.

Kerkgemeentes, scholen, de plaatselijke pers en verenigingen verbreedden de „bruine“ ideeën, in het bijzonder onder de jeugd. (Grafiek S.0 in de tentoonstellingscatalogus: Wählerstimmen für die NSDAP bei der Reichstagswahl am 31.7.1932).

Publieke uitzendingen van Hitler's toespraken, het vieren van nationale herdenkingsdagen, aanwezigheid bij populaire gebeurtenissen, „Deutsche Abende“ met „Deutschen Tanz“, paramilitaire oefeningen bij nacht, grote hoeveelheden plakaten en strooibiljetten, liederen gezongen op vergaderingen en op straat, enz. zorgden voor de alomtegenwoordigheid van de Nazi's. Belangrijke vertegenwoordigers van de gemeente, de kerk, plaatselijke politici, dominees en leraren, bekenden zich openlijk tot de NSDAP, zoals bv de Kaltenkirchener Dominee Ernst Szymanowski. Zij schiepten vertrouwen bij de bevolking voor de Hitlerpartij en maakten zo de weg vrij voor het onheil. (foto van dominee Szymanowski, P.3 in de tentoonstellingscatalogus).

2. De jaren 1933 tot 1941

Zoals overal in Duitsland werden ook in Kaltenkirchen en omgeving de democratische structuren opzij geschoven en publieke instellingen, die nog niet nationaal-socialistisch gezind waren, aangepast. Ook in Schleswig-Holstein werden concentratiekampen ingericht, om ongewenste personen te laten verdwijnen en om elke weerstand te breken. Het buitensluiten van joodse landgenoten ging verder. Dit gebeurde allemaal met medewerking of toestemming van de bevolking in de regio. De weg van de „Volksgemeinschaft“ naar de oorlog werd voorbereid. Kerken, scholen en pers roerden de trom voor de komende „großen Kampf“. Zo nam het ongeluk in en om Kaltenkirchen langzaam vorm aan. Het militairvliegveld Kaltenkirchen ontstond in 1938, krijgsgevangenen en dwangarbeiders behoorden tot het openbare beeld in alle gemeentes. (drie foto's van een Russin met haar kinderen Olga en Pjotr, P.6 in de tentoonstellingscatalogus).

3. Het militaire vliegveld Kaltenkirchen

Al in 1935 werd het terrein door de luchtmachtstaf verkend. In 1938 begon de uitbreiding. Toen in 1944 de eerste straaljagers kwamen, moest de start- en landingsbaan van het vliegveld worden verlengd, zodat de **nieuwe jachtvliegtuigen** in Kaltenkirchen konden starten en landen. De leiding van de luchtmacht eiste goedkope hulpkrachten, die de SS leverde: KZ-gevangenen uit het KZ-Neuengamme. (luchtfoto van de Royal Air Force van 25.12.44, P.9 in de tentoonstellingscatalogus).

4. Het kamp

Zo ontstond in de nazomer het KZ-buitenkamp Kaltenkirchen. Het systeem van het concentratiekamp diende aanvankelijk voor het uitschakelen van de politieke tegenstanders en zorgde nu tijdens de oorlog voor werkkrachten voor de oorlogsindustrie, verbonden met het doel „vernietiging door arbeid“. Meer dan 550 KZ-gevangenen uit Neuengamme werden voor het werk aan de verlenging van de start- en landingsbaan in Kaltenkirchen ingezet. De gevangenen kwamen uit veel Europese landen. De meeste waren Russen, Polen en Fransen. De kampleiding en „gevangenen met een funktie“ leidden het kamp, waarbij twee tot drie SS-leden de kampleiding hadden en de „gevangenen met een funktie“ de opdracht hadden de aanwijzigingen van de kampleiding bij hun kameraden door te zetten. Het bewakingspersoneel bestond uit 85 oudere, voor het front niet meer geschikte luchtmachtsoldaten. (foto van de kampleider Otto Freyer, P.13 en de foto van de oudste uit het kamp Johannes Wehres, P.13). Het ging om de **uitbuiting van de werkkracht** van meer dan 550 KZ-gevangenen naar het motto „**vernietiging door arbeid**“. Omdat het sterftcijfer zeer hoog was, werden „Abgänge“ (doden) steeds weer door nieuw aangekomenen uit KZ-Neuengamme opgevolgd.

5. Het kampleven

Het kampleven was getekend door slechte hygiëne, door weinig medische verzorging, door dagelijks „stram“ staan in vaak urenlange appels bij koud en nat weer in onvoldoende en vuile kleding, door veelvuldige verdere vernederingen, slagen, schoppen, straf-gymnastiek en onttrekking van eten. Het werk zelf, buiten aan de start- en landingsbaan onder toezicht van plaatselijke firma's, de weg tevoet er heen en weer terug deden de rest, om veel gevangenen fysiek en psychisch tegronde te richten. Met het begrip „Muselmänner“ bedoelde men in de Duitse concentratiekampen, ook in Kaltenkirchen, de ten gronde gerichte gevangenen, die meestal hun weerstand en levenswil hadden opgegeven. Hun toestand was het gevolg van mishandelingen en ontberingen in het kampleven. Ze waren ofwel tot geraamtes vermagerd ofwel door oedemen opgezwollen en met zweren bedekt. Slechts enkelen overleefden deze toestand. (foto: gevangenen in kamp Wöbbelin, P.18).

6. Verzet

Er werden enkele pogingen gedaan, om het uitroeiingsplan van de SS tegen te werken. Het **verzet** uitte zich in het opstellen van geheime lijsten door de kampschrijver Jaskiewicz, in illegale graftoevoegingen ten behoeve van latere identificatie van de doden, door de leider van het begrafeniscommando, de Franse gevangene Richard Tackx, in vluchtpogingen en in onbaatzuchtige hulp, die twee bewoonsters van Springhirsch enkele gevangenen boden.

7. De doden

De dagelijkse „Abgänge“, de doden, werden altijd 's morgens door het begrafeniscommando weggebracht. Die werd geleid door de Franse gevangene Richard Tackx. Tackx was meubelmaker en maakte voor de meubelwerkplaats van het kamp doodskisten. (foto: de drie vluchtelingen, P.19). Voor het transport van de van tevoren ontklede lijken gebruikte men een tweewielige kar. De doodskisten werden in de regel alleen voor het transport van de lijken gebruikt. De doden werden op de „begraafplaats“ gewoon in de kuil geworpen, in Moorkaten in groepen naast en over elkaar. Alleen Fransen werden af en toe in een kist begraven. Met betrekking tot de lijken van de Oost-Europeanen zei men: „weg met het vuil!“. Een grotere begraafplaats lag in Moorkaten. Maar er werd ook op andere plaatsen begraven. Er was sprake van lange, middellange en korte begrafenistochten. Tegenwoordig is alleen de plek in Moorkaten bekend en met veel respect opnieuw aangelegd (foto: bij de uitgraving 1951, P 21).

8. De evacuatie van het kamp

Na heftige bombardementen door geallieerde vliegtuigen werd het kamp op 16 april 1945 ontruimd. De gevangenen werden met de AKN naar het kamp **Wöbbelin** gebracht, waar de omstandigheden voor hen nog onmenselijker waren dan in Kaltenkirchen. „In dit kamp vecht men elke dag om te overleven. De mensen waren krankzinnig door de honger“, schreef de Kaltenkirchener gevangene B.Krajewski- (scène in Wöbbelin, P.23).

9. De naoorlogse jaren

Tot het einde van de zestiger jaren werden de barakken, die als onderdak voor de KZ-gevangenen dienst deden, gebruikt om Duitse vluchtelingen uit het oosten onder te brengen. In de zeventiger jaren werden de laatste sporen van het vroegere kamp grondig verwijderd. Op die plek groeide een „Wald des Vergessens“, een „bos om te vergeten“. De mensen in de regio, die van het bestaan van het kamp en van de omstandigheden voor de gevangenen wisten, verdrongen hun herinnering. Het kamp was de zichtbare getuige van een onmenselijke mentaliteit, een „Ungeist“, die destijds hier en op andere plaatsen in Duitsland een grote meerderheid van de bevolking heeft meegesleept en de misdaden van de Nazi's mogelijk heeft gemaakt. De herinnering daaraan verstoorde de strijd om het na-oorlogse dagelijkse overleven.

Jürgen Gill

KZ = afkorting van het Duitse woord voor concentratiekamp.

NSDAP = afkorting van de partij ,die de Nazi's aan de macht bracht: de „ Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei „,

AKN = afkorting van de regionale spoorwegmaatschappij „ Altona-Kaltenkirchen-Neumünster „,(vertaling Piet & Christl Verschragen)